

2 Vrijwillige participatie gedurende de levensloop

Stijn Ruiter en René Bekkers

2.1 Veranderingen in de levensloop

In deze bijdrage onderzoeken we verschuivingen in het aanbod aan leden en vrijwilligers in maatschappelijke organisaties die de afgelopen decennia plaatsvonden en geven we een schatting voor de komende jaren, tot en met 2015. Waar veel studies naar vrijwillige participatie voornamelijk gebaseerd zijn op dwarsdoorsnedeonderzoek, zullen we in deze bijdrage gebruikmaken van informatie over de participatie gedurende de levensloop van mensen. Met dwarsdoorsnedeonderzoek kan namelijk enkel het verband worden onderzocht tussen de mate van participatie ten tijde van de enquête en allerlei kenmerken van individuen en omgevingsfactoren. In dit hoofdstuk willen we een stap verder gaan door te onderzoeken welke factoren bevorderen dat mensen beginnen en stoppen met lidmaatschap van en vrijwilligerswerk voor maatschappelijke organisaties. We zullen aantonen dat gedurende de levensloop mensen op bepaalde momenten een grotere kans hebben te beginnen met deelname, terwijl ze op andere momenten juist een grotere kans hebben hun deelname te beëindigen. Daarnaast laten we zien dat verschuivingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking ook leiden tot verschuivingen in het aanbod aan leden en vrijwilligers in maatschappelijke organisaties.

De levensloop van Nederlanders is in de laatste decennia veranderd. Nederlanders blijven nu een langer gedeelte van hun leven in opleiding dan voorheen. Het gemiddelde opleidingsniveau in Nederland is daardoor de afgelopen decennia aanzienlijk toegenomen. Naar verwachting neemt het opleidingsniveau de komende decennia verder toe. Volgens een prognose van Dekker et al. (2007) zal onder de 55-plussers het percentage met een hbo- of wetenschappelijke opleiding nog blijven toenemen: voor mannen van 23% in 2003 tot 28% in 2015, en voor vrouwen van 11% in 2003 tot 18% in 2015. Volgens dezelfde prognose zal het aantal alleenstaanden in Nederland de komende tien jaar toenemen: van 15,2% van de bevolking in 2005 naar 17,6% in 2015, ofwel zo'n 500.000 huishoudens. Ook het aantal eenoudergezinnen zal met ongeveer 80.000 toenemen. Door verstedelijking van het platteland neemt het aantal inwoners van kleinere plaatsen af, daarnaast neemt de verhuismobiliteit toe. Ook zal door de vergrijzing het aandeel ouderen (65+) op de totale bevolking blijven stijgen: het aandeel zal verder toenemen van 14,3% in 2006 tot 19% in 2020 (Dekker et al. 2007).

De geschetste ontwikkelingen zijn waarschijnlijk van invloed op reeds ingezette en nog te verwachten verschuivingen in het aanbod aan leden en vrijwilligers in maatschappelijke organisaties. Zo zijn ouderen tussen 1980 en 2000 meer tijd gaan besteden aan vrijwilligerswerk (Knulst en Van Eijck 2002; Breedveld 2006). Het ligt

in de rede dat de toegenomen vitaliteit onder ouderen hier een grote rol in speelt. De 35- tot 64-jarigen blijken juist minder tijd aan vrijwilligerswerk en mantelzorg te zijn gaan besteden en meer tijd aan betaald werk. Blijkbaar heeft er zich een verplaatsing voorgedaan in het aanbod van vrijwillige inzet van jongeren naar ouderen. De verlenging van de betaalde arbeidsloopbaan die in Nederland de komende jaren naar verwachting zal plaatsvinden zal een afname in het aanbod aan vrijwillige inzet tot gevolg kunnen hebben, zo blijkt uit een studie van Breedveld et al. (2004). Een toename van de arbeidsdeelname van ouderen met 10% zal de tijdbesteding aan vrijwillige inzet met ongeveer 5% doen dalen. Een laatste verandering in de levens (maar niet zozeer in de levensloop) van Nederlanders zit in de kerkelijke betrokkenheid. Die loopt al sinds het begin van de twintigste eeuw terug en zal naar verwachting nog iets verder afnemen in de komende decennia, hetgeen zal resulteren in een betrokkenheid van ongeveer drie op tien Nederlanders (Becker en De Hart 2006: 39, 53).

In dit hoofdstuk onderzoeken we hoe lidmaatschap van verenigingen en deelname aan vrijwilligerswerk veranderen over de levensloop. Aan de hand van levensloopanalyses kunnen we een schatting maken van de ontwikkeling en eveneens nagaan welke invloed de hiervoor genoemde veranderingen in levenslopen de komende tijd zullen hebben op het aanbod van de vrijwillige inzet tot en met 2015.

2.2 Data

Voor onze analyses maken we gebruik van gegevens uit de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000 (FNB'00) (De Graaf et al. 2000). Deze enquête bevat voor 1561 respondenten (850 primaire respondenten en 711 partners)¹ levensloopgegevens over de betrokkenheid bij maatschappelijke organisaties alsmede over de beroeps-carrière, opleidingscarrière, verhuisgeschiedenis, relatiegeschiedenis, ontwikkelingen in de gezinssituatie en kerkelijkheid. Deze schat aan gegevens stelt ons in staat om de vrijwillige participatie gedurende de levensloop te bestuderen. Respondenten kregen een lijst van een aantal soorten maatschappelijke organisaties voorgelegd (zie internetbijlage B2 op www.scp.nl bij dit rapport) met de vraag of ze ten tijde van de enquête er lid van waren, en zo ja, sinds wanneer en of ze er ook vrijwilligerswerk voor deden, en dan ook sinds wanneer. Alle respondenten die aangaven op dat moment niet lid te zijn van een bepaald type organisatie is gevraagd of, en zo ja van welk jaar tot welk jaar, ze na hun zestiende ooit lid geweest waren en of ze er toen ook in een bepaalde periode vrijwilligerswerk voor hadden gedaan. Op basis van de antwoorden op deze vragen kunnen we de vrijwillige participatie gedurende het leven van de respondenten in kaart brengen. We bepalen voor elk jaar in het leven van een respondent of hij/zij (1) lid wordt van een organisatie, (2) het lidmaatschap beëindigt, (3) begint met vrijwilligerswerk en (4) stopt met vrijwilligerswerk. Voor een verdere uitleg van de constructie van deze afhankelijke variabelen alsmede de wijze waarop alle overige variabelen zijn gemeten verwijzen we naar de internetbijlage bij dit hoofdstuk.

'Eigenlijk is het ons met de paplepel ingegoten': vrijwilligerswerk als constante factor in het leven

Vrijwilligerswerk is voor mij onbetaald werk. Hulp bieden daar waar nodig is, waar ze geen betaalde krachten voor kunnen aannemen. Met die achtergrond heb ik overal vrijwilligerswerk gedaan. Je voelt dat het nodig is. En je wordt ervoor gevraagd. Dan ga je er even over nadenken en ja, dan voel je gewoon de betrokkenheid. Ja, en ik moet het wel leuk vinden. Eigenlijk is het ons met de paplepel ingegoten. Het was allemaal heel normaal dat je dat deed, elkaar helpen. Het was in die tijd ook heel erg normaal om 'op cursus' of naar een vereniging te gaan 's avonds. Iedereen in mijn omgeving had in de avonduren wel een dergelijke tijdbesteding. Toen ik begon, was ik – denk ik – zo rond de 20 jaar. De notaris die in het bestuur zat, kende ik en de hoofdleidster van de school was ook een bekende van de sport. Zo is dat gekomen. We hebben een secretaris nodig, zeiden ze toen. Ze wisten natuurlijk dat ik op de bank werkte, dat ik brieven typte, de boekhouding deed. Het is een kleine plaats hier, iedereen weet dat van elkaar. Ik vond het heel leuk en het is ook heel leerzaam geweest. Notuleren bijvoorbeeld, dat heb ik er gedaan. En dat is ook later van pas gekomen. Heel leuk vond ik het contact met mensen, alle facetten meemaken, mensen leren kennen en helpen... De mantelzorg voor mijn moeder, dat was een heel ander verhaal. Dat was vanuit een totaal andere motivering. Ik ben de enige dochter in de buurt. Dat doe je dan gewoon.

Ik zeg nog altijd 'we' als ik het over de vereniging heb waarvoor ik tien jaar geleden voor het laatst heb gewerkt. Het is toch de club waar ik mijn hart en ziel in heb liggen. Bij de volleybalvereniging waarvan ik lid was, heb ik een trimclubje opgericht, dat al snel uitgroeide tot een grote club met meer dan 100 leden. We gingen iedere woensdag sporten, het was een hele gezellige club. We hadden veel uitjes, gingen wandelen. Dat heb ik elf keer georganiseerd. Bij het plaatselijke VVV-kantoor heb ik mij enkele jaren geleden aangemeld als vrijwilliger, als gids. De documentatie was ook weer mijn eigen initiatief. Je werkt daar, en je ziet dat dingen anders en beter kunnen. Nieuwe mensen moeten goed ingewerkt kunnen worden, dus een goede documentatie is belangrijk. Zolang de gezondheid van mij en mijn man niet achteruitgaat ben ik van plan vrijwilligerswerk te blijven doen.

Mevrouw Andriessen (65 jaar, opgegroeid in een gezin met acht kinderen in het oosten van het land, woont samen met haar man, beiden zijn gepensioneerd).

2.3 Analyses

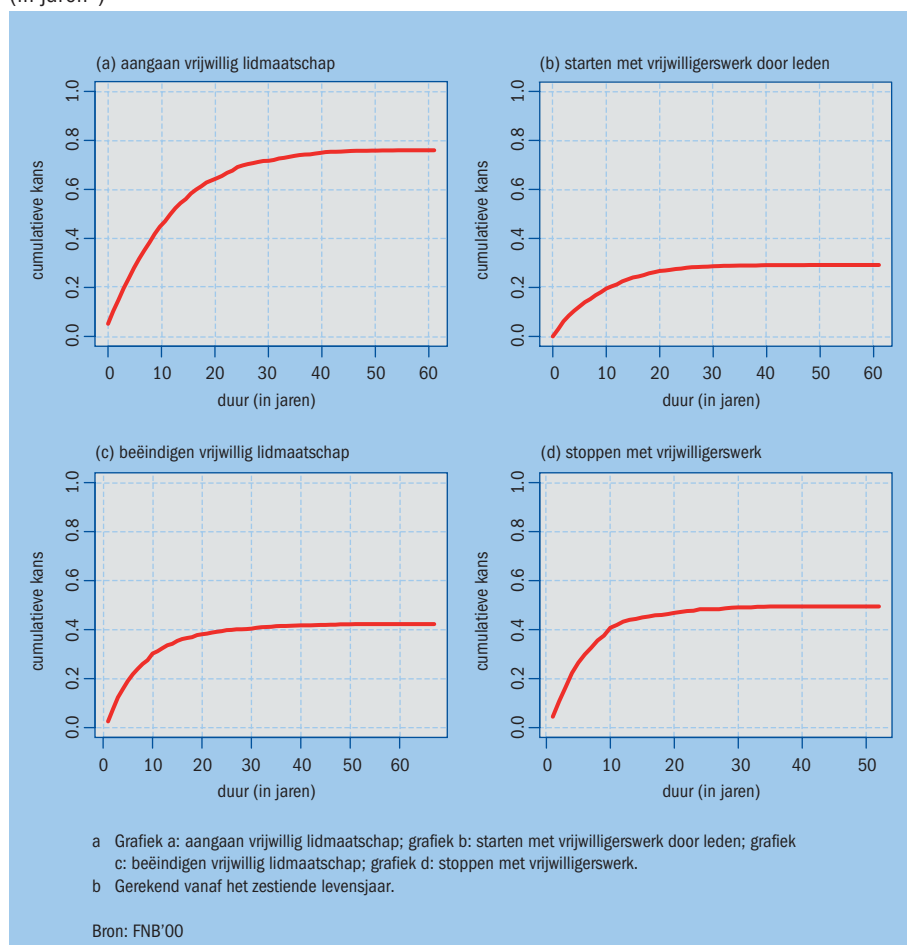
Beschrijvende analyses – wanneer start men, wanneer stopt men?

We beginnen onze analyses door na te gaan hoe de participatie verandert gedurende de jaren waarin men actief kan worden respectievelijk de vrijwillige inzet kan beëindigen (zie figuur 2.1). In de vier grafieken is weergegeven: (a) het totale percentage van de respondenten dat na verloop van tijd ooit lid is geworden; (b) het percentage leden dat met vrijwilligerswerk is begonnen; (c) het percentage leden dat hun lidmaatschap heeft opgezegd; (d) het percentage vrijwilligers dat hun vrijwilligerswerk beëindigd heeft. De positie van de grafiek wordt een cumulatieve kans genoemd: hoeveel procent van de respondenten na een bepaalde tijd reeds veranderd is. Bij aanvang heeft nog niemand een verandering gemaakt (in het geval van (a),

is nog niemand lid geworden), terwijl met het verstrijken van de tijd steeds meer mensen de verandering wel hebben meegemaakt. Omdat na verloop van tijd steeds meer mensen met lidmaatschap en vrijwilligerswerk begonnen zijn vertonen alle grafieken een stijgende lijn. Hetzelfde geldt ook voor het beëindigen van deelname: hoe langer we wachten, des te meer leden en vrijwilligers zullen hun participatie beëindigen. Dat de grafieken stijgen is dus niet zo relevant, maar de snelheid waarmee de grafieken stijgen leert ons wel wat: hoe steil de lijn loopt zegt ons iets over de toename van de kans op het beginnen en stoppen met lidmaatschap en vrijwilligerswerk.

Figuur 2.1

Cumulatieve kans op het beginnen of beëindigen van lidmaatschappen en vrijwilligerswerk^a (in jaren^b)

De bovenste twee grafieken in figuur 2.1 hebben betrekking op (a) het aangaan van lidmaatschappen en (b) het beginnen met vrijwilligerswerk door leden. In grafiek a zien we dat het percentage van de Nederlanders dat aan een lidmaatschap begint blijft toenemen tot de leeftijd van ongeveer 60 jaar (de duur komt hier grofweg overeen met het aantal jaren dat verstrijkt na het zestiende levensjaar); het percentage ligt dan iets boven de 70. We zien ook dat de grafiek tot ongeveer een duur van twintig jaar vrijwel lineair door blijft stijgen. Dit betekent dat de kans dat mensen een vrijwillig lidmaatschap aangaan gelijk blijft tot ongeveer het veertigste jaar, waarna die kans afneemt. Oftewel, oudere mensen lijken een minder grote kans te hebben lid te worden van een maatschappelijke organisatie. Uit grafiek b blijkt dat Nederlanders de grootste kans maken te beginnen met vrijwilligerswerk direct nadat ze lid zijn geworden van verenigingen (de grafiek is in het begin het steilst). De kans dat mensen alsnog vrijwilligerswerk gaan verrichten als ze al langer lid zijn van een vereniging ligt aanzienlijk lager (de grafiek wordt met het verstrijken van de jaren snel minder steil). Onder de Nederlanders in deze gegevens begon uiteindelijk ongeveer 30% van de verenigingsleden ooit aan vrijwilligerswerk.

De onderste twee grafieken laten de cumulatieve kansen zien om (c) lidmaatschappen respectievelijk (d) vrijwilligerswerk te beëindigen. Het gaat hierbij enkel om de kansen onder de leden en vrijwilligers omdat alleen zij hun lidmaatschap en vrijwilligerswerk kunnen beëindigen. Grafiek c laat zien dat mensen met name gedurende de eerste tien jaar van een lidmaatschap een grote kans hebben dit te beëindigen. Wie langer lid blijft, heeft een aanzienlijk lagere kans het lidmaatschap alsnog op te zeggen. Van alle respondenten die voor het enquêtejaar 2000 ooit lid waren geweest heeft zo'n 40% hun lidmaatschap al opgezegd voordat de enquête gehouden werd. In grafiek d zien we dat de kans om te stoppen met vrijwilligerswerk het grootst is tijdens de eerste tien jaar dat men vrijwilligerswerk doet. Na die tijd blijken maar weinig vrijwilligers te stoppen. Uiteindelijk eindigt de grafiek net onder de 50%, hetgeen erop duidt dat ongeveer de helft van alle respondenten die ooit vrijwilligerswerk hadden gedaan hun vrijwillige inzet voor het enquêtejaar 2000 heeft gestaakt.

Verklarende gebeurtenissenanalyses – welke mensen beginnen eerder, welke mensen stoppen eerder?

Hoewel de grafieken uit figuur 2.1 ons al enige informatie verschaffen over het verloop van de vrijwillige inzet, kunnen we niet opmaken welke gebeurtenissen in de levensloop van invloed zijn op het beginnen en stoppen met vrijwillige inzet. Daarvoor zijn zogenoemde gebeurtenissenanalyses nodig. Dergelijke analyses stellen ons namelijk in staat na te gaan in welke mate het zich voordoen van een bepaalde gebeurtenis (bijvoorbeeld het aangaan van een lidmaatschap of het stoppen met vrijwilligerswerk) verband houdt met veranderingen gedurende de levensloop, zoals het behalen van bepaald opleidingsniveau, het uitoefenen van een bepaald beroep, het ontmoeten van een partner, het krijgen van kinderen, en het verhuizen naar een bepaalde gemeente. In gebeurtenissenanalyses worden mensen gevolgd totdat ze

een bepaalde gebeurtenis meemaken. Sommige mensen maken deze gebeurtenis eerder mee dan anderen, terwijl weer anderen haar meemaken. De analyses geven inzicht in de mate waarin het meemaken van de gebeurtenis samenhangt met bepaalde kenmerken van individuen.²

'Het is gewoon dat ik ervoor gevraagd ben': soms vrijwilligerswerk

Toen ik jong was heb ik drie achtereenvolgende zomers een week lang op vrijwillige basis het jeugdkamp mee geleid. Vroeger heb ik daar al altijd aan meegedaan. En mijn vader deed dat dus ook al, daar leiding geven. Hij heeft het eigenlijk mee opgestart. Het leek me ook wel een keer leuk om daar als leiding mee te doen. En in die tijd was ik beroepsmilitair en kreeg ik betaald verlof. Dus dat kostte me geen verlofdagen. Ik kreeg gewoon een week vrij om daar mee te helpen. Dus daar kwam ik achter en toen had ik nog meer interesse. Het was niet zozeer de hoofdreden, maar anders was het niet een hele week geworden. Dan had ik misschien een dag meegeholpen.

Toen ik van baan wisselde en niet meer zo gemakkelijk vrije dagen hiervoor kon opnemen, besloot ik te stoppen. Ik kwam dagen tekort. En ik had die dagen hard genoeg nodig voor andere dingen, en voor vakantie en zo. De daaropvolgende jaren heb ik er niet aan gedacht om vrijwilligerswerk te doen. Ik had een betaalde baan, ging samenwonen en had andere dingen aan mijn hoofd. Via vrienden ben ik betrokken geraakt bij mijn volgende vrijwilligersproject: de plaatselijke feestvereniging die praalwagens maakt voor de jaarlijkse zomeropocht. Ik was gevraagd om de geluidsinstallatie voor de wagens te maken. Omdat dit een van mijn hobby's is en omdat ik het wel gezellig vond samen met mijn vrienden te zijn, heb ik toegezegd. Al snel kreeg ik de smaak te pakken en ben ik gaan meehelpen met het bouwen aan praalwagens. Sindsdien ben ik actief vrijwilliger voor de vereniging. Via de vereniging hoorde het plaatselijke zangkoor dat ik verstand heb van geluidsinstallaties en ben ik benaderd met de vraag of ik tijdens optredens van het koor de meng- en schuifpanelen zou willen bedienen. Vijf jaar lang heb ik mij ingezet voor het zangkoor, maar toen ben ik op een gegeven moment weer onregelmatig gaan werken en toen hadden ze weer een optreden en dan moest ik of weer vrijpakken of niet meegaan en dan moest iemand anders het weer doen. Het kwam te vaak voor dat ik gewoon niet meer kon. En op een gegeven moment heb ik gezegd dat ik ging stoppen. Het lukte allemaal niet meer, en met de kinderen erbij werd het ook allemaal lastiger. Ik heb mijn vrije tijd hard genoeg nodig voor mijn gezinnetje, dat lukt allemaal gewoon niet meer. Ik vind ook dat je het moet doen als je het leuk vindt om te doen. Want waarom doe je het anders? Vanuit morele verplichting? Dat vind ik dus onzin. Daar heeft niemand iets mee te maken. Het is gewoon dat ik ervoor gevraagd ben, en dat ik toevallig in die business zat en dat ik het leuk vind.

Meneer Bevers (33 jaar, woont samen met zijn vrouw (27) en twee kinderen (4 en 2), heeft een voltijd-baan met wisselende diensten, zijn vrouw werkt in deeltijd, beiden doen op dit moment vrijwilligerswerk).

Tabel 2.1

Gebeurtenissenanalyses voor het aangaan van vrijwillige lidmaatschappen en het beginnen met vrijwilligerswerk

	lidmaatschap ^a		vrijwilligerswerk ^b	
	B	SE(B)	B	SE(B)
zelfde jaar als aanvang lidmaatschap			10,504 ^{***}	(0,095)
duur (/10)	0,094	(0,055)	-0,155 [*]	(0,061)
leeftijd (/10)	-0,709 ^{***}	(0,210)	-0,173 ^{**}	(0,058)
leeftijd (/10) ²	0,069 ^{**}	(0,025)		
jaar (/10)	0,365 ^{***}	(0,038)	0,141 ^{***}	(0,043)
jaar (/10) ²	0,078 ^{***}	(0,017)		
vrouw	-0,583 ^{***}	(0,137)	-0,102	(0,095)
alleenstaand (ref.)				
gehuwd	0,091	(0,096)	0,259 [*]	(0,125)
gescheiden	0,168	(0,235)	-0,149	(0,386)
verweduwd	-0,264	(0,694)	-0,917	(0,952)
opleidingsniveau	0,043 [*]	(0,017)	0,005	(0,015)
geen thuiswonende kinderen (ref.)				
thuiswonende kinderen in de leeftijd 0-4 jaar	-0,067	(0,090)	0,229 [*]	(0,101)
thuiswonende kinderen in de leeftijd 5-12 jaar	-0,041	(0,133)	0,287 [*]	(0,128)
thuiswonende kinderen in de leeftijd 13-18 jaar	0,057	(0,133)	-0,055	(0,133)
thuiswonende kinderen ouder dan 18 jaar	0,053	(0,159)	0,109	(0,192)
verhuizing	0,471 ^{***}	(0,110)	0,183	(0,164)
aantal jaren woonachtig in dezelfde gemeente (/10)	-0,085 [*]	(0,039)	-0,301 ^{**}	(0,101)
aantal jaren woonachtig in dezelfde gemeente (/10) ²			0,046 [*]	(0,022)
onkerkelijk (ref.)				
rooms-katholiek	-0,087	(0,087)	0,204 [*]	(0,097)
Nederlands-hervormd	-0,149	(0,123)	0,024	(0,147)
gereformeerd	0,317 [*]	(0,137)	-0,089	(0,157)
andere christelijke religie	0,209	(0,205)	0,319	(0,234)
andere niet-christelijke religie	0,276	(0,311)	-0,266	(0,635)
geen werk (ref.)				
voltijds hoge status beroep	0,477 ^{***}	(0,099)	0,018	(0,121)
voltijds midden status beroep	0,377 ^{**}	(0,134)	-0,128	(0,128)
voltijds lage status beroep	0,306 ^{**}	(0,106)	-0,177	(0,129)
deeltijd hoge status beroep	0,286	(0,201)	0,052	(0,188)
deeltijd midden status beroep	10,775 ^{***}	(0,376)	-0,200	(0,180)
deeltijd lage status beroep	0,069	(0,180)	-0,547 [*]	(0,257)
niet-stedelijke gemeente (ref.)				
weinig stedelijke gemeente	-0,108	(0,132)	0,248	(0,149)

Tabel 2.1 (vervolg)

	lidmaatschap ^a		vrijwilligerswerk ^b	
	B	SE(B)	B	SE(B)
matig stedelijke gemeente	-0,020	(0,138)	0,106	(0,160)
sterk stedelijke gemeente	-0,129	(0,135)	-0,044	(0,155)
zeer sterk stedelijke gemeente	0,140	(0,143)	0,029	(0,183)
proportie niet-religieuzen in gemeente	-0,787*	(0,311)	0,057	(0,347)
proportie niet-religieuzen in gemeente op 12-jarige leeftijd	0,342	(0,295)	-0,342	(0,350)
opleidingsniveau * vrouw	0,082***	(0,023)		
thuiswonende kinderen in de leeftijd 5-12 vrouw	0,464**	(0,149)	0,403*	(0,167)
voltijds midden status beroep * vrouw	-0,580**	(0,193)		
deeltijd midden status beroep * vrouw	-10,579***	(0,406)		
constant	-10,664***	(0,358)	-20,750***	(0,245)

B = regressie coëfficiënt; SE(B) = gestandaardiseerde regressie coëfficiënt

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

a N¹ = 21.262; N² = 777; N^{gebeurtenissen} = 1.231.

b N¹ = 16.173; N² = 784; N^{gebeurtenissen} = 810.

Bron: FNB'00

Tabel 2.2

Gebeurtenissenanalyses voor het beëindigen van vrijwillige lidmaatschappen en het stoppen met vrijwilligerswerk

	lidmaatschap (N ¹ = 23.082; N ² = 786; N ^{gebeurtenissen} = 498)		vrijwilligerswerk (N ¹ = 8.288; N ² = 526; N ^{gebeurtenissen} = 398)	
	B	SE(B)	B	SE(B)
duur (/10)	-0,714***	(0,134)	-0,284**	(0,093)
duur (/10) ²	0,122***	(0,035)		
leeftijd (/10)	-10,481***	(0,365)	-0,313***	(0,091)
leeftijd (/10) ²	0,133**	(0,045)		
jaar (/10)	0,122*	(0,051)	0,087	(0,066)
jaar (/10) ²				
vrouw	10,039***	(0,199)	0,528***	(0,132)
alleenstaand (ref.)				
gehuwd	0,022	(0,172)	-0,259	(0,196)
gescheiden	-0,225	(0,458)	0,182	(0,492)
verweduwd	-0,238	(10,028)		
opleidingsniveau	-0,005	(0,028)	-0,027	(0,023)
geen thuiswonende kinderen (ref.)				

Tabel 2.2 (vervolg)

	lidmaatschap (N ¹ = 23.082; N ² = 786; N ^{gebeurtenissen} = 498)		vrijwilligerswerk (N ¹ = 8.288; N ² = 526; N ^{gebeurtenissen} = 398)	
	B	SE(B)	B	SE(B)
thuiswonende kinderen in de leeftijd 0-4 jaar	0,090	(0,150)	-0,326	(0,175)
thuiswonende kinderen in de leeftijd 5-12 jaar	0,154	(0,150)	0,216	(0,133)
thuiswonende kinderen in de leeftijd 13-18 jaar	0,285	(0,181)	0,005	(0,162)
thuiswonende kinderen ouder dan 18 jaar	-0,118	(0,278)	0,156	(0,224)
verhuizing	10,473***	(0,161)	20,161***	(0,232)
aantal jaren woonachtig in dezelfde gemeente (/10)	0,031	(0,058)	0,072	(0,062)
onkerkelijk (ref.)				
rooms-katholiek	-0,112	(0,127)	-0,198	(0,134)
Nederlands-hervormd	0,281	(0,194)	-0,271	(0,300)
gereformeerd	-0,291	(0,191)	0,185	(0,199)
andere christelijke religie	-0,740	(0,412)	-0,506	(0,447)
andere niet-christelijke religie	-0,232	(0,625)	-10,222	(10,245)
geen werk (ref.)				
voltijds hoge status beroep	0,020	(0,164)	-0,000	(0,167)
voltijds midden status beroep	0,409**	(0,142)	0,315	(0,177)
voltijds lage status beroep	0,118	(0,147)	0,095	(0,178)
deeltijd hoge status beroep	-0,663	(0,340)	0,325	(0,246)
deeltijd midden status beroep	0,093	(0,233)	-0,009	(0,296)
deeltijd lage status beroep	0,148	(0,284)	0,248	(0,336)
weinig stedelijke gemeente	0,178	(0,187)	0,087	(0,226)
matig stedelijke gemeente	0,213	(0,193)	0,309	(0,226)
sterk stedelijke gemeente	0,036	(0,187)	0,519*	(0,231)
zeer sterk stedelijke gemeente	0,268	(0,228)	0,438	(0,286)
proportie niet-religieuzen in gemeente	-0,124	(0,474)	-0,661	(0,516)
proportie niet-religieuzen in gemeente op 12-jarige leeftijd	-0,102	(0,465)	0,662	(0,518)
opleidingsniveau * vrouw	-0,075*	(0,037)		
verhuizing * vrouw			-0,847*	(0,340)
constante	-0,849	(0,561)	-20,125***	(0,380)

B = regressie coëfficiënt; SE(B) = gestandaardiseerde regressie coëfficiënt

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

Bron: FNB'00

De resultaten van de gebeurtenissenanalyses zijn weergegeven in de tabellen 2.1 en 2.2. In het eerste model van tabel 2.1 (kolommen 2 en 3) zijn de resultaten van de gebeurtenissenanalyse voor het aangaan van vrijwillige lidmaatschappen weergegeven, in het tweede model (kolommen 4 en 5) de resultaten voor het beginnen van

vrijwilligerswerk. In tabel 2.2 wordt het beëindigen van lidmaatschap en vrijwilligerswerk geanalyseerd. In beide tabellen worden ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten met bijbehorende standaardfouten uit logistische regressieanalyses gepresenteerd. Voor de interpretatie kan men ervan uitgaan dat een positieve coëfficiënt wijst op een grotere kans dat de gebeurtenis plaatsvindt, terwijl een negatieve coëfficiënt verkleining van die kans uitdrukt.³

Welke mensen worden lid?

De gebeurtenissenanalyse die in de kolommen 2 en 3 van tabel 2.1 wordt gepresenteerd laat zien dat Nederlanders vaker lidmaatschappen aangaan wanneer ze jonger zijn, hogeropgeleid raken, verhuizen naar een andere gemeente, en minder lang in een gemeente wonen. Daarnaast blijkt dat mannen en gereformeerden vaker lid worden dan vrouwen en onkerkelijken. Mensen die in een meer seculiere gemeente wonen, met een hoger percentage onkerkelijken, worden minder snel lid. De invloed van opleiding en beroep verschilt sterk tussen mannen en vrouwen. Mannen met voltijdbanen of een parttime baan met middelbare status worden vaker lid dan mannen zonder baan. Onder vrouwen leidt alleen het hebben van een voltijds baan met hogere of lagere status tot een hogere kans om lid te worden. Voor vrouwen is juist het bereiken van een hoger opleidingsniveau een factor die het lid worden sterker bevordert dan voor mannen. Daarnaast blijkt dat vrouwen vaker lid worden van maatschappelijke organisaties wanneer ze thuis kinderen in de basisschoolleeftijd hebben. De kans dat vrouwen dan een lidmaatschap aangaan is bijna 60% hoger. Dit zal voornamelijk te maken hebben met lidmaatschappen voor aan de kinderen gerelateerde maatschappelijke organisaties (Rotolo 2000). Bovendien krijgen vrouwen meestal meer beschikbare vrije tijd op het moment dat de kinderen naar school gaan. Dit biedt hen de mogelijkheid zich weer meer te richten op maatschappelijke participatie. Kort samengevat komen de man-vrouwverschillen erop neer dat het lid worden van maatschappelijke organisaties voor mannen sterker is gerelateerd aan het werk en voor vrouwen sterker aan de opleiding en het gezin.

De invloed van leeftijd in de analyse komt in sterke mate overeen met de stijgende lijn in grafiek a in figuur 2.1. Het in die figuur gepresenteerde effect van duur komt dan ook volledig op het conto van leeftijd. Ook in de gebeurtenissenanalyse blijkt dat hoe ouder mensen worden, des te kleiner de kans wordt dat ze lid worden van een maatschappelijke organisatie. Jongvolwassenen hebben een veel grotere kans lid te worden van maatschappelijke organisaties dan oudere mensen. Ook blijkt dat de kans op het aangaan van lidmaatschappen boven de 50 jaar weer iets toe te nemen.⁴ Dit laatste hangt wellicht samen met het feit dat veel mensen het vanaf die leeftijd wat rustiger aan gaan doen op het werk, waarmee meer ruimte ontstaat voor participatie in maatschappelijke organisaties. Veranderingen in de burgerlijke staat hebben geen effect op het aangaan van lidmaatschappen.

Nederlanders die in een bepaald jaar naar een andere gemeente verhuizen hebben een anderhalf keer zo grote kans om zich in datzelfde jaar aan te melden bij een

maatschappelijke organisatie. Dit is ook niet zo verwonderlijk, aangezien een dergelijke verhuizing het continueren van de vrijwillige inzet in de oude gemeente bemoeilijkt, waardoor mensen in de nieuwe gemeente op zoek gaan naar nieuwe activiteiten. Bovendien is maatschappelijke betrokkenheid een goede manier om snel te integreren in de nieuwe woonomgeving. Het kan dan ook voor mensen een bewuste strategie zijn om zich na een verhuizing bij maatschappelijke organisaties aan te melden. In ieder geval blijkt uit onze analyse dat hoe langer mensen in hun nieuwe gemeente wonen, hoe kleiner de kans wordt dat ze lid worden van een vereniging.

Het blijkt voor het aangaan van lidmaatschappen ook uit te maken naar wat voor soort gemeente mensen verhuizen. De verstedelijking doet er niet zozeer toe, maar wel de religieuze context. Hoe hoger het percentage onkerkelijken in een gemeente, hoe kleiner de kans op een nieuw lidmaatschap. Dit is conform de verwachting dat mensen die in meer religieuze gemeenten wonen een grotere kans hebben gevraagd te worden om te participeren in maatschappelijke organisaties. De religiositeit van de gemeente waarin men is opgegroeid blijkt er niet toe te doen, we vinden dus geen ondersteuning voor het idee dat mensen die in meer religieuze gemeenten opgroeien met meer altruïstische waarden worden gesocialiseerd, waardoor ze later tot meer participatie geneigd zouden zijn.

Ten slotte zien we dat de kans op het aangaan van lidmaatschappen door de tijd is toegenomen. Steeds meer mensen zijn gedurende de afgelopen decennia lid geworden van maatschappelijke organisaties. Het positieve effect van het gekwadrateerde kalenderjaar geeft een indicatie dat de kans lid te worden vroeger hoger lag, toen gedaald is tot eind jaren vijftig, en sindsdien weer aan het stijgen is.⁵ Let wel, dit is de trend nadat allerlei veranderingen in de samenstelling van de bevolking al zijn verdisconteerd. Wellicht hangt deze stijging in de afgelopen decennia samen met een zelfversterkend effect van een uitbreidend maatschappelijk middenveld. Er heeft zich in die periode een enorme diversificatie in het aanbod van maatschappelijke organisaties voorgedaan. Tegenwoordig is er veel meer dan vroeger sprake van 'voor elk wat wils'.

Op basis van de aanbodstheorie valt te verwachten dat een dergelijke diversificatie inderdaad ertoe leidt dat meer mensen lidmaatschappen aangaan. De bevinding van een toenemend effect van het aantal verstreken jaren moet echter niet te sterk worden geïnterpreteerd, omdat ook herinneringseffecten een rol kunnen spelen. Wanneer mensen bij het beantwoorden van de vragen met name denken aan de laatste keren dat ze lid waren, leidt dit eveneens tot een hogere geschatte kans voor de latere jaren.

Van passieve participatie naar actief vrijwilligerswerk

De vraag wanneer leden van maatschappelijke organisaties beginnen met vrijwilligerswerk blijkt een heel ander antwoord te hebben dan de vraag wanneer mensen lid worden. Allereerst blijkt uit kolommen 3 en 4 van tabel 2.1 dat veel Nederlanders

in hetzelfde jaar waarin ze lid worden van een maatschappelijke organisatie ook beginnen met vrijwilligerswerk. Daarnaast beginnen leden vaker aan vrijwilligerswerk wanneer ze kinderen hebben in de leeftijd van 0-4 jaar en 5-12 jaar (met name vrouwen), en wanneer ze kort geleden verhuisd zijn. Het hebben van een baan met een lage status blijkt samen te gaan met een geringere kans vrijwilligerswerk te gaan verrichten (met name wanneer deze baan in deeltijd plaatsvindt). Verder blijken van alle kerkleden enkel katholieke leden van maatschappelijke organisaties een vergrote kans te hebben vrijwilligerswerk te gaan doen.

We zien dat Nederlanders naarmate ze langer lid zijn van een maatschappelijke organisatie een steeds kleinere kans maken om alsnog vrijwilligerswerk te gaan doen. Mensen bepalen blijkbaar vrij vroeg in hun lidmaatschapsperiode (meestal dus direct in het eerste jaar) of ze vrijwilligerswerk voor een vereniging gaan doen of niet. Leden die besluiten niet direct te beginnen met vrijwilligerswerk hebben met het verstrijken van de jaren een steeds kleinere kans alsnog als vrijwilliger aan de slag te gaan. Dit verklaart het patroon in grafiek b (figuur 2.1). Een verhuizing verhoogt de kans om met vrijwilligerswerk te beginnen, zij het niet direct in het jaar van de verhuizing. Naarmate mensen langer in een gemeente wonen, maken ze steeds minder kans om te beginnen met vrijwilligerswerk. Blijkbaar hebben mensen in het jaar dat ze naar een andere gemeente verhuizen niet enkel een vergrote kans lid te worden van maatschappelijke organisaties, maar is de kans dat ze dan met vrijwilligerswerk beginnen eveneens vergroot. Wie verhuist zet vaak de gewoonte om vrijwilligerswerk te doen door in de nieuwe gemeente. Waar we bij het aangaan van lidmaatschappen nog zagen dat de gemeente waar men naartoe verhuist van invloed is, blijkt dit voor het beginnen met vrijwilligerswerk niet het geval; zowel de mate van verstedelijking als de religieuze context van de woongemeente blijken niet van invloed op de kans dat mensen met vrijwilligerswerk beginnen, als ze al lid zijn. Wederom blijkt de huwelijks staat niet van invloed op de maatschappelijke betrokkenheid, de kans dat mensen beginnen met vrijwilligerswerk wordt hierdoor niet beïnvloed.

We zien wederom een positief effect van het kalenderjaar, wat kan betekenen dat het aantal leden dat aan vrijwilligerswerk begint de afgelopen decennia is toegenomen. Misschien zijn maatschappelijke organisaties over de afgelopen decennia beter in staat geworden mensen die al lid zijn te mobiliseren voor vrijwilligerswerk. Maar ook hier bestaat weer de mogelijkheid van herinneringseffecten.

Welke leden zeggen sneller hun lidmaatschap op?

Uit de analyses tot dusver is gebleken welke mensen in welke fases van hun leven een grotere kans maken bij maatschappelijke organisaties betrokken te raken. Welke mensen vaker uitstromen en wanneer ze dat doen is daarmee nog geheel onduidelijk. Aangezien de combinatie van instroom en uitstroom zorgt voor de (in)stabiliteit van maatschappelijke organisaties, is het cruciaal ook inzicht te verkrijgen in de factoren die de uitstroom beïnvloeden. De vraag wanneer welke mensen hun lidmaatschappen van maatschappelijke organisaties opzeggen wordt beantwoord met de gebeur-

tenissenanalyse die gepresenteerd wordt in de kolommen 2 en 3 van tabel 2.2. Uit de analyse blijkt dat de kans een lidmaatschap te beëindigen afneemt naarmate mensen ouder worden en ook wanneer men een groter aantal jaren lid is, en dat de kans om een lidmaatschap te beëindigen hoger is onder vrouwen, mensen die verhuizen, en onder degenen die een voltijdbaan hebben met middelbare status.

De kans om een lidmaatschap te beëindigen daalt naarmate mensen langere tijd lid zijn en naarmate zij ouder worden. Deze bevindingen verklaren het verloop van grafiek c in figuur 2.1. Dat jongeren een grotere kans hebben hun lidmaatschap te beëindigen is van belang omdat het ook de jongeren zijn die meer lidmaatschappen aangaan. Onder de jongvolwassenen is dus duidelijk sprake van relatief instabiele participatie: zowel instroom als uitstroom is hoog. Hoewel oudere mensen misschien minder lidmaatschappen aangaan, is de kans dat ze die vervolgens beëindigen wel kleiner. Echter, het kwadratische leeftijdseffect laat zien dat de kans op beëindiging weer begint toe te nemen als mensen eind 50 zijn. Wellicht wordt dit ten dele verklaard door het feit dat sommige leden vanwege achteruitlopende fysieke gesteldheid minder actief kunnen deelnemen.

De positieve coëfficiënt voor het kalenderjaar lijkt er in deze analyse op te wijzen dat mensen over de afgelopen decennia steeds meer geneigd zijn geraakt hun lidmaatschappen op te zeggen. Hoewel ook hier herinneringseffecten niet geheel uit te sluiten zijn, is dit wederom een aanwijzing voor een toename van relatief instabiele participatie. Enerzijds blijken mensen heden ten dage vaker een start te maken met vrijwillige inzet dan enkele decennia geleden, anderzijds beëindigen ze die ook sneller. De participatie lijkt daarmee dus vluchtiger geworden, hetgeen bij maatschappelijke organisaties tot continuïteitsproblemen kan leiden.

Verhuizing blijkt de verenigingsparticipatie ook geen goed te doen. Mensen die verhuizen naar een andere gemeente hebben een meer dan vier keer zo grote kans hun lidmaatschap op te zeggen dan mensen die niet verhuizen. Het effect van verhuizing op het beëindigen van een lidmaatschap is daarmee veel groter dan het effect van verhuizing op het aangaan van een lidmaatschap. Een verhuizing naar een andere gemeente betekent daardoor per saldo vaak dat de participatie vermindert. Interessant is ook dat het aantal jaar dat men woonachtig is in een gemeente de kans op het beëindigen van lidmaatschap niet vermindert. De verstedelijking noch de religiositeit van de woongemeente blijkt van invloed op de kans dat mensen hun lidmaatschap beëindigen.

Verder valt op dat vrouwen aanzienlijk vaker maatschappelijke organisaties verlaten dan mannen, met name onder laagopgeleiden. Hoe hoger het opleidingsniveau, des te minder verschilt de kans om lidmaatschappen te beëindigen tussen mannen en vrouwen. Net als in de analyse van het aangaan van lidmaatschap blijkt in deze analyse dat het behalen van een hoger opleidingsniveau voor vrouwen betekent dat ze op meer gelijke voet komen te staan met mannen voor wat betreft hun deelname aan maatschappelijke organisaties.

Welke vrijwilligers stoppen eerder?

We hebben slechts een paar factoren gevonden die samenhangen met de kans dat vrijwilligers stoppen met vrijwilligerswerk. Dat zijn het verhuizen naar een andere gemeente (met name voor mannen), het aantal jaren dat men zich al vrijwillig inzet, en het wonen in een sterk stedelijke gemeente. Daarnaast blijken vrouwen eerder geneigd te zijn hun vrijwilligerswerk te beëindigen.

Een verhuizing naar een andere gemeente heeft een bijzonder grote invloed op het beëindigen van vrijwilligerswerk. Het verhoogt de kans om te stoppen voor mannen meer dan acht keer en voor vrouwen meer dan vier keer. Het effect van verhuizing blijkt hiermee sterker voor de beëindiging van vrijwilligerswerk dan voor het opzeggen van lidmaatschap, hetgeen ook niet zo verwonderlijk is. Het is vaak moeilijk actief te blijven in een gemeente waar men niet meer woont, omdat vrijwilligerswerk veelal plaatsvindt binnen de woongemeente. Lid blijven van een organisatie kan veel gemakkelijker na een verhuizing. Omdat verhuizing geen effect heeft op de kans om vrijwilligerswerk te gaan doen maar wel de kans verhoogt om te stoppen met vrijwilligerswerk, neemt de kans dat mensen vrijwilligerswerk doen na een verhuizing sterk af.

Mensen die in een sterk stedelijke gemeente wonen stoppen iets meer dan anderhalf keer zo vaak met vrijwilligerswerk als mensen die in een niet-stedelijke gemeente wonen. Leden in minder stedelijke gebieden blijven dus langer actief als vrijwilliger, hetgeen in overeenstemming is met het idee dat het beëindigen van participatie gemakkelijker negatief kan worden gesanctioneerd in kleinere gemeenten. Verder zien we dat opleidingsniveau en beroepsstatus helemaal niet bepalend zijn voor de kans te stoppen met vrijwilligerswerk. Eveneens vinden we geen verschillen naar huwelijks staat, kerklidmaatschap of aanwezigheid van thuiswonende kinderen. De kans om te stoppen met vrijwilligerswerk is, na controle op de overige kenmerken, stabiel gebleven over de tijd. Echter, hoe langer men als vrijwilliger actief is, des te kleiner de kans is dat men er alsnog mee ophoudt.

2.4 Verschillen tussen organisaties

De zojuist gepresenteerde gebeurtenissenanalyses gelden voor de beslissing te beginnen of te stoppen met lidmaatschap en vrijwilligerswerk in het algemeen. Deze beslissingen verlopen niet voor alle soorten maatschappelijke organisaties op dezelfde manier. Er zijn enkele opvallende verschillen tussen organisaties in het verloop van de participatie. In de internetbijlage bij dit hoofdstuk (te vinden op www.scp.nl bij dit rapport) staan de figuren waarin de cumulatieve kansen zijn weergegeven op beginnen en stoppen van lidmaatschappen in verschillende organisaties.

Sport

Het lidmaatschap van sportverenigingen neemt toe tot ongeveer het veertigste levensjaar (zie figuur B2.1a in de internetbijlage). Lidmaatschappen worden vaak

binnen vijftien jaar weer beëindigd; wie daarna nog lid is blijft dat ook (zie figuur 2.1a). Het percentage lidmaatschappen dat uiteindelijk voor het enquêtejaar was beëindigd, was vrij hoog (60%). Uit de gebeurtenissenanalyses blijkt dat de kans op het aangaan van lidmaatschappen van sportverenigingen in de loop van de tijd sterk is gestegen. De groei van het aantal nieuwe lidmaatschappen neemt wel af in de loop van de tijd. De betrokkenheid bij sportverenigingen is hoger onder ouders van kinderen in de leeftijd van 5 tot 12 jaar. Mannen en lageropgeleiden stoppen vaker.

Vakbonden en beroepsverenigingen

Betrokkenheid bij vakbonden en beroepsverenigingen is uiteraard sterk gerelateerd aan de arbeidsmarktcarrière. In bijlagefiguur B2.1b zien we dat de kans om lid te worden van deze verenigingen toeneemt tot een jaar of 27. Vanaf die leeftijd, als ook de meeste hogeropgeleiden de arbeidsmarkt hebben betreden, neemt de kans op het aangaan van lidmaatschappen van vakbonden en beroepsverenigingen af. In figuur 2.1b zien we dat de kans om lidmaatschap van vakbonden en beroepsverenigingen te beëindigen toeneemt tot ongeveer tien jaar na het aangaan van lidmaatschap. Uiteindelijk heeft ongeveer 30% van de respondenten dit type organisatie voor het enquêtejaar weer verlaten. Uit de gebeurtenissenanalyse blijkt dat voor fulltimewerknemers de kans op het aangaan van lidmaatschap van vakbonden en beroepsverenigingen hoger is in beroepen met een lage en een hoge status dan in beroepen met een gemiddelde status. De lidmaatschappen van hogerestatusberoepen zitten hier waarschijnlijk in de categorie beroepsverenigingen, terwijl die van lagere statusberoepen eerder in de categorie vakbond vallen. Onder parttimewerknemers is de kans op het aangaan van lidmaatschap hoger naarmate de status van het beroep hoger is.

Kerkelijke organisaties

Het aangaan van lidmaatschap van kerkelijke organisaties (niet de kerk zelf) neemt toe gedurende het gehele leven (zie bijlagefiguur B2.1c). De kans op beëindigen van deze lidmaatschappen neemt toe in de eerste jaren na het aangaan van het lidmaatschap en neemt sterk af na tien jaar lidmaatschap (zie figuur 2.1c). Wie dan nog lid is (zo'n 60% van degenen die ooit lid werden), blijft het ook. Uit de gebeurtenissenanalyse blijkt dat de kans op het aangaan van lidmaatschappen van kerkelijke organisaties toeneemt met de leeftijd. Tegelijkertijd is het aantal nieuwe lidmaatschappen afgenomen in de loop van de tijd. Dus: wie ouder wordt, raakt meer betrokken bij kerkelijke organisaties, maar dat is steeds minder het geval. Uit de gebeurtenissenanalyse van het beëindigen van lidmaatschappen blijkt dat in de loop van de tijd steeds meer mensen kerkelijke organisaties hebben verlaten. Scheiding blijkt ook samen te gaan met het beëindigen van lidmaatschap van kerkelijke organisaties.

Natuurverenigingen

Het lidmaatschap van natuurverenigingen neemt lange tijd langzaam toe gedurende het leven, tot ongeveer het veertigste levensjaar. Daarna neemt de kans op het aangaan van lidmaatschappen in natuurverenigingen af (zie bijlagefiguur B2.1d).

Natuurverenigingen blijken een trouwe aanhang te hebben. Slechts 10% van de respondenten die ooit lid waren geworden had dit type organisatie voor het enquêtejaar alweer verlaten (zie figuur 2.1d). Leden die de organisatie verlaten, doen dat in de regel binnen vijf jaar.

Muziek-, koor- of toneelverenigingen

Kunstzinnige ontwikkeling via verenigingen is voor veel ouders een doel in de opvoeding van hun kinderen. Deze ontwikkeling vindt met name plaats in de jeugd en de jongvolwassenheid. Uit onze analyses, die beginnen vanaf het zestiende levensjaar, blijkt dat de kans om lid te worden van dit soort verenigingen met name hoog is in de adolescentie. Daarna neemt de kans om lid te worden gedurende een lange periode in het leven af. Na het vijfenvijftigste levensjaar wordt niemand meer lid van deze soort verenigingen (zie bijlagefiguur B2.1e). De kans om het lidmaatschap te beëindigen neemt toe tot ongeveer tien jaar na aanvang van het lidmaatschap. Dan is ongeveer de helft van de leden weer gestopt. Daarna stopt nog maar een klein gedeelte van de leden (zie figuur 2e).

Politieke en maatschappelijke organisaties

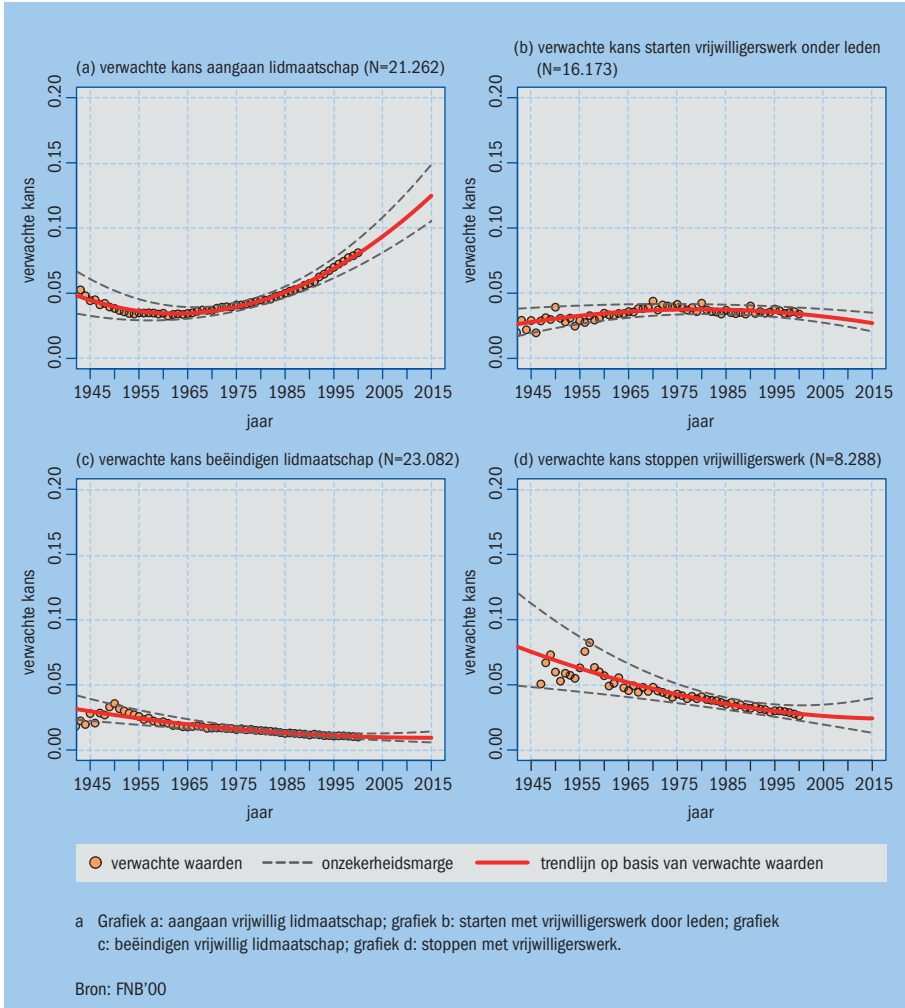
De kans om lid te worden van politieke en maatschappelijke organisaties neemt tot ongeveer het vijfendertigste levensjaar langzaam toe. Dan is ongeveer 15% lid; daarna komen er nog slechts weinig nieuwe lidmaatschappen bij (zie bijlagefiguur B2.1f). Ongeveer 20% beëindigt het lidmaatschap binnen zeven jaar. Daarna beëindigt nog maar een klein gedeelte van de leden zijn lidmaatschap (zie figuur 2.1f).

School en jeugd

De vrijwillige inzet op scholen en in jeugdverenigingen is sterk verweven met het opgroeien van de kinderen. We zien in bijlagefiguur B2.1g dan ook dat de betrokkenheid bij school- en jeugdverenigingen vooral toeneemt vanaf het zesentwintigste levensjaar (de duur in jaren is dan tien; we vroegen immers naar lidmaatschappen vanaf het zestiende levensjaar) en die toename vlakt af vanaf het vijfendertigste levensjaar. Er zijn grote verschillen tussen mannen en vrouwen in deze categorie organisaties. De moeders lezen voor, beschilderen de ramen, herstellen de poppen uit de poppenhoek; de inzet van vaders is minder frequent en concentreert zich op de hogerestatustaken, zoals vertegenwoordiging in de ouderraad. Sommige ouders 'blijven hangen' nadat hun kinderen van school zijn gegaan, maar dit zijn echt uitzonderingen. De meeste ouders volgen hun kinderen in hun inzet: ze gaan de pupillen trainen op het voetbalveld of wassen de kleren van de balletclub. Figuur 2g laat zien dat uiteindelijk zo'n 80% van de respondenten die ooit leden waren van school- of jeugdorganisaties de vereniging ten tijde van de enquête alweer heeft verlaten.

Figuur 2.2

Verwachte jaarlijkse kans op het beginnen of beëindigen van lidmaatschappen en vrijwilligerswerk^a, extrapolaties 1945-2015

2.5 Prognoses voor 2015

Hoewel de gebeurtenissenanalyses lieten zien of de kansen om te beginnen en te stoppen met lidmaatschap en vrijwilligerswerk in de loop van de tijd veranderd zijn, geven ze op zichzelf geen inzicht in de te verwachten trends. We kunnen de ontwikkelingen in deze kansen niet zonder meer doortrekken, maar moeten ook rekening houden met veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking. Daarom combineren we de resultaten uit de gebeurtenissenanalyses met de verschuivingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking. Daardoor kunnen we wel verwachtingen formuleren aangaande de maatschappelijke betrokkenheid in de

komende jaren. We zullen een schatting geven van de ontwikkeling in alle lidmaatschappen en vrijwilligerswerk tezamen tot 2015.⁶

Meer mensen worden lid

Voor het aangaan van vrijwillige lidmaatschappen zien we in figuur 2.2 (grafiek a) een stijgende lijn. De kans dat mensen in een bepaald jaar een lidmaatschap aangaan is in de afgelopen decennia gestegen. Als de wijzigingen in de bevolkingssamenstelling niet opeens heel anders gaan verlopen, neemt het percentage Nederlanders dat per jaar een lidmaatschap aangaat de komende jaren nog verder toe.

Minder leden worden vrijwilliger

Allereerst valt aan grafiek b op dat de kans dat leden in een bepaald jaar vrijwilligerswerk gaan doen aanzienlijk kleiner is dan de kans dat mensen in een bepaald jaar lid worden van een maatschappelijke organisatie (zoals gepresenteerd in grafiek a). Verder blijkt dat de kans dat leden van maatschappelijke organisaties in een bepaald jaar beginnen met vrijwilligerswerk tot halverwege de jaren zeventig is gestegen, maar dat er sindsdien een lichte daling is ingezet. De extrapolatie laat zien dat deze daling uiteindelijk voor het jaar 2015 zal resulteren in een kans dat leden beginnen met vrijwilligerswerk die ongeveer gelijk is aan de kans van net na de Tweede Wereldoorlog. Blijkbaar zetten steeds minder mensen hun passieve lidmaatschappen om in actief vrijwilligerswerk. Omdat het ledenaanwas groeit, zal het aantal beginnende vrijwilligers waarschijnlijk wel ongeveer constant blijven.

Lidmaatschappen worden net zo vaak als nu beëindigd

In grafiek c wordt eveneens een dalende trend weergegeven. Blijkbaar is in de afgelopen decennia de kans dat mensen in een bepaald jaar hun lidmaatschap beëindigen gedaald. Deze daling lijkt evenwel tot een halt gekomen. Waarschijnlijk zal in 2015 de kans dat iemand in dat jaar een lidmaatschap beëindigt ongeveer even groot zijn als vandaag de dag.

Vrijwilligerswerk wordt minder vaak beëindigd

De kans dat vrijwilligers in een bepaald jaar stoppen met vrijwilligerswerk is in de afgelopen decennia eveneens gedaald, maar ook deze daling lijkt vrijwel tot stilstand te zijn gekomen. Volgens de extrapolatie daalt de kans om te stoppen met vrijwilligerswerk wellicht nog een klein beetje verder. Recente cijfers van het Geven in Nederland-onderzoek (Bekkers 2007) laten zien dat in de periode 2004-2006 inderdaad minder vrijwilligers gestopt zijn dan in de periode 2002-2004, hetgeen conform de geschetste trend is. De geschetste verwachtingen berusten in sterke mate op twee belangrijke ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving, te weten het toenemende opleidingsniveau en de secularisatie.

Het stijgende opleidingsniveau blijkt met name de maatschappelijke participatie van vrouwen te vergroten. Wanneer ze hogeropgeleid zijn, worden ze vaker lid en zeggen ze minder vaak hun lidmaatschappen op. Hogeropgeleiden maken als ze

eenmaal lid zijn echter niet meer kans om vrijwilligerswerk te gaan doen. In dwarsdoornedeonderzoek wordt altijd gevonden dat mensen met een hoger opleidingsniveau vaker lid zijn van maatschappelijke organisaties en vaker vrijwilligerswerk doen. Uit onze gebeurtenissenanalyses blijkt echter dat het opleidingsniveau alleen van invloed is op het aangaan van lidmaatschappen. Er is geen effect van het opleidingsniveau op het beëindigen van lidmaatschappen of het beginnen of stoppen met vrijwilligerswerk. Dit patroon van resultaten werd eerder gevonden door McPherson en Lockwood (1980). Het duidt erop dat de invloed van opleiding op vrijwilligerswerk al tot stand komt bij de beslissing om lid te worden van maatschappelijke organisaties. Vrijwilligers worden in de regel gevonden onder leden. Doordat hogeropgeleiden vaker lid zijn van maatschappelijke organisaties en zich daardoor vaker in het arsenaal aan mogelijke vrijwilligers bevinden, maken zij een grotere kans om vrijwilligerswerk te doen.

Secularisering heeft een negatieve invloed op het aantal lidmaatschappen doordat er een positief contexteffect uitgaat van het aantal kerkelijke inwoners van een gemeente. Daarnaast gaan gereformeerden vaker lidmaatschappen aan en beginnen katholieken vaker aan vrijwilligerswerk. De negatieve invloed van kerkverlating wordt voor wat betreft lidmaatschap gecompenseerd door de positieve invloed van het toenemende opleidingsniveau. Voor wat betreft vrijwilligerswerk geldt dit niet. Deze conclusies sporen met eerder onderzoek (Bekkers en De Graaf 2002; Van Ingen 2008).

De vrijwillige inzet in 2015

Al met al verwachten we op grond van de gebeurtenissenanalyses dat er in 2015 meer mensen lid zullen zijn van maatschappelijke organisaties, doordat meer mensen lidmaatschappen zullen aangaan dan nu het geval is. Er zullen echter minder leden hun passieve lidmaatschap omzetten in actief vrijwilligerswerk. Zij die actief zijn geworden zullen waarschijnlijk wel minder snel stoppen met vrijwilligerswerk en ook hun lidmaatschap minder snel beëindigen. Dit alles zal waarschijnlijk resulteren in een verschuiving naar relatief steeds meer passief lidmaatschap. Klassieke maatschappelijke organisaties zoals onderzocht in deze bijdrage zullen ook steeds meer moeten concurreren met alternatieve vrijetijdsbestedingen. Zo wijst veel onderzoek erop dat mensen die veel televisiekijken een aanzienlijk geringere kans hebben actief te zijn in maatschappelijke organisaties (Knulst en Van Eijck 2002). De vraag rijst in hoeverre de snelle toename van internetgebruik maatschappelijke organisaties eveneens geen goed zal doen. Enerzijds zijn de in eenzaamheid bestede uren achter het computerscherm niet doorgebracht samen met leden van een maatschappelijke organisatie. Anderzijds biedt internet juist ook veel mogelijkheden zich te organiseren naar individuele interessegebieden. Wij zien de opkomst van internet vooralsnog dan ook als een belangrijke uitdaging voor de klassieke maatschappelijke organisaties.

Noten

- 1 In de analyses is rekening gehouden met het feit dat er sprake is van zogenoemde gepaarde waarnemingen, waarmee we in dit geval doelen op de samenhang in waarnemingen die ontstaat doordat zowel de primaire respondent als diens partner uit hetzelfde huishouden afkomstig is. Hiermee dient in statistische analyses rekening te worden gehouden, aangezien het enquêteren van de partner niet berust op een toevalsteekproef.
- 2 Omdat we mensen dus volgen door de tijd, is de laagste analyse-eenheid niet respondent (waarvan de aantallen in de tabellen zijn weergegeven achter N_2), maar de respondent in een bepaald jaar (aantallen weergegeven achter N_1).
- 3 Formeel drukt de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt uit hoeveel de logit (= natuurlijk logaritme van de kansverhouding) wijzigt als één eenheid in de onafhankelijke variabele verandert. Aangezien in de gepresenteerde analyses de kans dat een gebeurtenis plaatsvindt heel erg klein is (er zijn immers enorm veel meer jaren waarin mensen de gebeurtenissen niet meemaken dan dat er jaren zijn waarin de gebeurtenis wel plaatsvindt), spreken we over toe- en afname in kansen, terwijl er formeel sprake is van toe- en afname in kansverhoudingen. De kansverhouding is immers vrijwel gelijk aan de kans, wanneer de kans dat een gebeurtenis niet plaatsvindt de 1 nadert.
- 4 Het significant positieve effect voor de leeftijd ($(/10)^2$) wijst erop dat de relatie tussen leeftijd en het aangaan van lidmaatschappen volgens een dalparabool verloopt. Het laagste punt van deze dalparabool vinden we bij net iets meer dan 51 jaar.
- 5 Ook hier is sprake van een dalparabool. Het laagste punt vinden we bij 1959.
- 6 Op basis van gepresenteerde gebeurtenissenanalyses hebben we jaarlijkse schattingen gemaakt van de kans dat een individu in dat jaar een bepaalde gebeurtenis (bijvoorbeeld het aangaan van een lidmaatschap of de beëindiging van vrijwilligerswerk) meemaakt. Hiertoe zijn alle onafhankelijke variabelen uit de modellen op het gemiddelde van het desbetreffende jaar gesteld, waarmee we verschuivingen in de samenstelling van de bevolking verdisconteren. Aangezien de schattingen voor de jaren vóór 1945 gebaseerd waren op te kleine aantallen, waardoor ze zeer instabiel bleken te zijn, is besloten enkel de schattingen van na 1945 te presenteren. Daarnaast laten we betrouwbaarheidsintervallen zien rond de geschatte kansen per jaar. Om tot een prognose tot het jaar 2015 te komen is vervolgens de trend geschat via de verwachte kansen, waarbij de invloed van de jaarlijkse schattingen gewogen is naar het aantal gevallen waarover ze berekend zijn. Omdat er niet simpelweg sprake bleek te zijn van lineaire trends is gekozen voor de schatting van een kromlijng verband. De geschatte trendlijn berust op de volgende vergelijking: $P = a + \text{jaar} + \text{jaar}^2$. Ook door de betrouwbaarheidsintervallen zijn op deze wijze kromlijng trends geschat. De trendlijnen zijn doorgetrokken tot het jaar 2015. Daarmee wordt verondersteld dat veranderingen in de bevolkingssamenstelling uit de afgelopen decennia zich doorzetten in de komende jaren en dat er geen veranderingen zullen optreden in de effecten van achtergrondkenmerken in de loop van de tijd.

Literatuur

- Becker, J. en J. de Hart (2006). *Godsdienstige veranderingen in Nederland: Verschuivingen in de binding met de kerken en de christelijke traditie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bekkers, R. (2007). Geven van tijd: vrijwilligerswerk. In: T.N.M. Schuyt, B.M. Gouwenberg, R. Bekkers, P. Wiepking en M.M. Meijer (red.), *Geven in Nederland 2007: Giften, legaten, sponsoring en vrijwilligerswerk* (p. 147-153). Den Haag: Reed Elsevier.
- Bekkers, R. en D.D. de Graaf (2002). Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie in Nederland. In: *Mens & Maatschappij*, jg. 77, nr. 4, p. 338-360.
- Breedveld, K. (2006). Tijdsbesteding. In: A.H. de Boer (red.), *Rapportage ouderen 2006: Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p. 66-81). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Breedveld, K., M. de Klerk en J. de Hart (2004). Ouderen en maatschappelijke inzet. De betekenis van toenemende arbeidsparticipatie onder ouderen voor de betrokkenheid van ouderen bij politiek activisme, vrijwilligerswerk, informele hulp en zorg voor kleinkinderen. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (Werkdocument 4).
- Dekker, P., J. de Hart en L. Faulk. (2007). *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Graaf, N.D. de, P.M. de Graaf, G. Kraaykamp en W.C. Ultee (2000). *Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000* (databestand). Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteit Sociologie.
- Ingen, E. van (2008). Social Participation Revisited – Disentangling and Explaining Period, Life-Cycle and Cohort Effects. In: *Acta Sociologica*, jg. 51, nr. 2, p. 103-121.
- Knulst, W. en K. van Eijck (2002). *Vrijwilligers in soorten en maten II*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- McPherson, J.M. en W.G. Lockwood. (1980). The Longitudinal Study of Voluntary Association Memberships: A Multivariate Analysis. In: *Journal of Voluntary Action Research*, jg. 9, nr. 1, p. 74-84.
- Rotolo, T. (2000). A Time to Join, a Time to Quit: The Influence of Life Cycle Transitions on Voluntary Association Membership. In: *Social Forces*, jg. 78, nr. 3, p. 1133-1161.